

**Matteo Nicolini-Zani,
The Luminous Way
to the East:
Texts and History of
the First Encounter of
Christianity with China,**

**Oxford: Oxford University Press
2022, 399 s.**

ISBN 978-0-19-760964-4.

Publikace *The Luminous Way to the East* Mattea Nicoliniho-Zaniho, sinologa a feholníka ekumenické mnišské komunity v italském Bose, je uceleným kompendiem informací o rozšíření křesťanství v Číně za dynastie Tang od příchodu misionářů spjatých s církví Východu a syrskou křesťanskou tradicí na tangský dvůr v roce 635 po zákaz křesťanství císařem Wuzongem v roce 845. Kniha je rozšířenou a revidovanou anglickou verzí autorovy starší italské publikace¹.

Na první prolistování je nápadné, že ačkoli se tato etapa dějin křesťanství v Číně často spojuje s výrazem „nestoriánství“, Nicolini-Zani se tomuto označení záměrně a důsledně vyhýbá. Činí tak jednak proto, že samotné označení církve Východu za nestoriánskou chápe jako zavádějící (s. 7), ale především proto, že čínské křesťanské texty tohoto období neobsahují žádné stopy nestoriánských doktrinnálních pozic (s. 59-60, cf. také s. 117-120). Nehovoří-li tedy jednoduše o křesťanství nebo konkrétněji o „církvě Východu“ (*the Church of the East*), dává přednost výrazům, které jsou odvozeny přímo z dobových čínských označení, tedy *Luminous Teaching* (z čín. 景教, *jingjiao*, „jasné učení“) nebo *Luminous Way* (明道, *mingdao*, „jasná cesta“). Tyto

termíny jsou jednoznačné a nejsou zatíženy ideologickým náhledem ani odsuzující konotací. Již tento detail svědčí o autorově jemném rozlišování a důsledném přístupu k interpretaci pramenů.

Práce je rozdělena do dvou částí; první část představuje historický přehled šíření křesťanství v tangské Číně v kontextu historie Číny i misijního působení církve Východu. Ve druhé polovině pak autor předkládá přímá svědectví – obšírné komentované překlady sedmi klíčových dokladů. Všechny texty byly sice již do angličtiny přeloženy, autor však na dosavadní překlady kriticky navazuje a vyrovnává se s nimi.

Historický přehled, který tvoří první část publikace, se skládá ze tří kapitol. V první autor podrobně představuje historii a specifické rysy asyrské církve Východu, politicky spojené s perskou sásánovskou říší (ačkoli v tomto primárně zoroastrijském impériu byla vždy menšinou), užívající jako hlavní liturgický jazyk syřtinu a navazující na tradice antiochijské křesťanské církevní obce, a ukazuje, jak se tato křesťanská tradice úspěšně rozšířila do střední Asie. Druhá kapitola se potom zabývá přítomností křesťanství v tangské Číně samotné; analyzuje jednotlivé termíny, které se pro toto náboženství užívaly, chronologii jeho šíření v Číně, nakolik ji lze z dostupných pramenů rekonstruovat, od příchodu misionáře Aluobena na dvůr císaře Taizonga roku 635 (přičemž podrobně zkoumá i otázku možné přítomnosti křesťanství v Číně před tímto datem) až po rok 845, kdy bylo křesťanství spolu s buddhismem a zoroastrismem zakázáno císařem Wuzongem a křesťanská komunita v následujících letech s největší pravděpodobností zanikla. Zabývá se také strukturou křesťanské komunity v Číně, jejím postavením v rámci tangské společnosti a otázkou, nakolik byla tvořena Číňany a nakolik cizinci. Třetí kapitola historické části pak podrobně popisuje jednotlivé památky této etapy křesťanství v Číně, především proslulou xi'anskou stélu, které věnovali velkou pozornost již jezuitští misionáři v 16. a 17. století, luoyangský sloup a rukopisné památky. Nicolini-Zani podrobně popisuje okolnosti nálezů všech uvedených památek a shrnuje dosavadní bádání a různé náhledy.

¹ Matteo Nicolini-Zani, *La via radiosa per l'Oriente: i testi e la storia del primo incontro del cristianesimo con il mondo culturale e religioso cinese, secoli VII-IX*, Magnano: Edizioni Qiqajon 2006.

Druhou část publikace představuje překlad sedmi tangských křesťanských textů. Prvním z nich je *Stéla o rozšíření jasného učení z Da Qinu do Číny* (大秦景教流行中國碑, *Da Qin jingjiao liuxing Zhongguo bei*; 大秦, *Da Qin*, je čínské označení východních částí Římské říše coby místa vzniku křesťanství), tedy samotný text na xi'anské stéle. Připomeňme, že obsírně komentovaný český překlad tohoto nápisu s podrobným historickým úvodem publikoval Vladimír Liščák². Následuje šest textů rukopisných, na prvním místě dva texty z rukopisu *BnF Pelliot chinois 3847*, který byl objeven v roce 1908 Dunhuangou francouzským sinologem Paulem Pelliotem: *Chvalozpěv na dosažení spásy od Tří Výsostí jasného učení* (景教三威蒙度讚, *Jingjiao sanwei mengdu zan*) a spis *Ctěné osoby a posvátné knihy* (尊經, *Zunjing*; český překlad tohoto titulu uvádím podle zmíněného článku Vladimíra Liščáka, přestože Nicolini-Zani překládá tento titul do angličtiny *Book of the Honored*, tedy „Kniha ctěných“, Liščákovo řešení však podle mého názoru lépe vystihuje strukturu textu, který se skládá právě z výčtu v křesťanství ctěných osob – tedy božských osob a světců – a výčtu křesťanských posvátných knih). Další tři texty jsou rovněž spojovány s dunhuangskými svitky: *Pojednání o jediném Bohu* (一神論, *Yishen lun*), *Svatá kniha Pána-Mesiáše* (序聽迷詩所經, *Xuting mishisuo jing*; Nicolini-Zani na nepaginované straně 265 interpretuje nejasný výraz 序聽, *xuting*, jako transkripci sogdijského christologického titulu *xwtw* – „pán“) a *Kniha hluboké a tajemné blaženosti* (志玄安樂經, *Zhixuan anle jing*). Posledním přeloženým textem je *Kniha jasně nauky Da Qinu, která odhaluje počátek a dosahuje k základu* (大秦景教宣元至本經, *Da Qin jingjiao xuanyuan zhiben jing*), která je doložena dvakrát, jednak jako hlavní část nápisu na luoyangském sloupu, jednak s některými odlišnostmi v rukopisné podobě (s. 162).

Autor věnuje velkou pozornost především vztahu mezi křesťanstvím a Třemi

učeními v různých oblastech (včetně např. úvah o buddhistickém vlivu na středoasijskou křesťanskou ikonografii nebo zajímavého postřehu o paralelách mezi jmény čínských křesťanských mnichů s buddhistickými dharmovými jmény na s. 92), zvláště v jazyce textů, který je silně přizpůsoben zvyklostem buddhistických sůter. Také v poznámkách ke svým překladům často upozorňuje na všudypřítomný vliv buddhistické terminologie na terminologii křesťanských textů (např. pro „blaženost“ se užívá termín 安樂, *anle*, autorem do angličtiny překládaný *blessedness*, např. na s. 283, který je vlastně ustáleným čínským překladem buddhistického termínu *sukha*; pro milosrdenství coby Boží atribut se v křesťanském kontextu užívá výraz 大慈大悲, *daci dabei*, což jsou, jak autor poznamenává na s. 289, v buddhistické literatuře technické termíny pro vlastnosti Buddhů a bódhisattvů).

Celkové práce představuje podrobný zdroj informací o raném křesťanství v Číně, které autor propojuje jednak s historickým kontextem církve Východu, jednak s kulturním pozadím Číny. Jedná se o pramen přesvědčivě předložený dokumenty i sekundární literaturou a obdivuhodně pečlivý a obezřetný v interpretacích. Je velmi dobře, že si díky anglickému vydání jistě získá celosvětovou pozornost, kterou si více než zaslouží.

ONDŘEJ PAZDÍREK

Religio: Revue pro religionistiku

31/1, 2023, 179-180.

<https://doi.org/10.5817/Rel2023-1-16>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

² Vladimír Liščák, „Tchangské křesťanství („nestoriánství“) v Číně a jeho jesuitská reflexe v 17. století“, *Parrésia: Revue pro východní křesťanství* 9-10, 2015-2016, 193-276.